e-ISSN: 2980-2482

ULUDAĞ İLAHİYAT DERGİSİ
ULUDAG JOURNAL of THEOLOGY

Cilt | **Volume: 35 Sayı** | **Issue: 1 Yıl** | **Year: 2026 (Haziran** | **June)**

Araştırma Makalesi

Cumhuriyet Döneminde Türk İslam Sanatlarının Sürdürülmesinde Devlet Politikaları ve Kamu Kurumlarının Rolü: Hüsn-i Hat, Tezhip ve Ebru Sanatları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Fatma Aygün

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, Bursa, Türkiye
fkaraman312@gmail.com | http://orcid.org/0009-0006-9741-1800 | https://ror.org/03tg3eb07

Sümeyra Ünalan Turan

Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, Bursa, Türkiye
suturan@uludag.edu.tr | http://orcid.org/0000-0003-3900-0369 | https://ror.org/03tg3eb07

Öz

Bu makalenin amacı, Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar geçen sürede Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde, bu sanatlara ilginin artmasında devlet politikaları ve kamu kurumlarının rolünü incelemektir. Araştırma nitel bir çalışma olup, fenomenolojik desenle tasarlanmıştır. Bu kapsamda, veriler 1960-1990 yılları arasında hüsn-i hat, tezhip ve ebru sanatlarını öğrenmeye başlayan ve sanatlarını sürdüren 21 sanatçı ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesini Pierre Bourdieu'nün *sanat alanı* yaklaşımı oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, Cumhuriyet döneminde Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde ve ilerleyen yıllarda bu sanatlara ilginin artmasında devlet politikalarının doğrudan ve dolaylı rolü vardır. Kültür politikaları kapsamında *milli kültür* ve *Türk-İslam sentezi* söylemlerinin yanı sıra ekonomi politikaları ve dış politikaların da rolü olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli kamu kurumlarında açılan kurslar Türk-İslam sanatlarının görünürlüğünün artmasına ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Üniversitelerde açılan Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile bu sanatların akademik alanda kurumsallaşmasına imkân sağlanmıştır. Bunların yanında Kültür Bakanlığı Türk Süsleme Sanatları Şubesinin yürüttüğü faaliyetlerin de söz konusu sanatların tanınmasında rol oynadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Sosyoloji, Sanat Sosyolojisi, Türk-İslam Sanatları, Cumhuriyet Dönemi, Kültür Politikaları, Kamu Kurumları, Geleneksel Sanatlar.

Atıf Bilgisi

Aygün, Fatma & Ünalan Turan, Sümeyra. "Cumhuriyet Döneminde Türk İslam Sanatlarının Sürdürülmesinde Devlet Politikaları ve Kamu Kurumlarının Rolü: Hüsn-i Hat, Tezhip ve Ebru Sanatları Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 35/1 (Haziran 2026), 137-164. https://doi.org/10.51447/uluid.1884592

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type	Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Date of Submission	08 Şubat 2026 | 08 February 2026
Kabul Tarihi | Date of Acceptance	12 Nisan 2026 | 12 April 2026
Yayım Tarihi | Date of Publication	27 Haziran 2026 | 27 June 2026
Yayın Sezonu | Pub Date Season	Haziran | June
DOI	https://doi.org/10.51447/uluid.1884592
Değerlendirme | Peer-Review	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized – Two External
Etik Beyan | Ethical Statement	Bu makale Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde yapılan "Sosyolojik Açıdan Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Geleneksel Türk-İslam Sanatlarına Yönelik Politika ve Uygulamaların Dönüşümü" (SOA-2022-1139) başlıklı projenin akademik çıktısı olarak hazırlanan *Cumhuriyet Sonrası Türk-İslam Sanatlarının Varlığını Sürdürme Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* başlıklı doktora çalışmasının verilerine dayanmaktadır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. This article is based on the data from the doctoral dissertation entitled "*A Sociological Research on the Survival Strategies of Turkish-Islamic Arts after the Establishment of the Republic of Türkiye*" which was prepared as an academic output of the project titled "The Transformation of Policies and Practices Toward Traditional Turkish-Islamic Arts from the Early Republican Period to the Present: A Sociological Perspective" (SOA-2022-1139). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited

Yazar Katkı Oranları | Author Contribution	Sorumlu Yazar | Responsible Author	Katkı Sunan Yazar | Contributer Author
Çalışmanın Tasarlanması | Conceiving the Study	%50	%50
Veri Toplanması | Data Collection	%50	%50
Veri Analizi | Data Analysis	%50	%50
Makalenin Yazımı | Writingup	%50	%50
Makale Gönderimi ve Revizyonu | Submission and Revision	%50	%50

Benzerlik Taraması | Plagiarism Checks	Yapıldı – iThenticate | Yes – iThenticate
Çıkar Çatışması | Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. | The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman | Grant Support	Bu makale, SOA-2022-1139 numaralı "Sosyolojik Açıdan Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Geleneksel Türk-İslam Sanatlarına Yönelik Politika ve Uygulamaların Dönüşümü" başlıklı proje kapsamında Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından desteklenmiştir. | This article was supported by Bursa Uludağ University Scientific Research Projects Unit (BAP) within the scope of the project numbered SOA-2022-1139 "The Transformation of Policies and Practices Toward Traditional Turkish-Islamic Arts from the Early Republican Period to the Present: A Sociological Perspective."
Telif Hakkı & Lisans | Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. | Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim | Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

e-ISSN: 2980-2482

ULUDAG JOURNAL of THEOLOGY
ULUDAĞ İLAHİYAT DERGİSİ

Volume | **Cilt: 35 Issue** | **Sayı: 1 Year** | **Yıl: 2026 (June** | **Haziran)**

Research Article

The Role of State Policies and Public Institutions in the Preservation of Turkish Islamic Arts during the Republican Period: The Case of Calligraphy, Illumination, and Marbling

Fatma Aygün

PhD. Student, Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion, Bursa, Türkiye
fkaraman312@gmail.com | http://orcid.org/0009-0006-9741-1800 | https://ror.org/03tg3eb07

Sümeyra Ünalan Turan

Assist. Prof. Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion, Bursa, Türkiye
suturan@uludag.edu.tr | http://orcid.org/0000-0003-3900-0369 | https://ror.org/03tg3eb07

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

The aim of this article is to examine the role of state policies and public institutions in the preservation of Turkish-Islamic arts and in the growing interest in these arts from the proclamation of the Republic until the year 2000. The study is qualitative in nature and is designed within a phenomenological framework. In this context, the data were obtained through in-depth interviews conducted with 21 artists who began learning and practicing calligraphy, illumination, and marbling between 1960 and 1990. The theoretical framework of the study is based on Pierre Bourdieu's approach to the field of art. The findings indicate that state policies played both direct and indirect roles in the preservation of Turkish-Islamic arts during the Republican period and in the subsequent increase in interest in these arts. Within the scope of cultural policies, discourses of "national culture" and the "Turkish-Islamic synthesis," as well as economic and foreign policies, were found to be influential. Courses offered by various public institutions contributed to the increased visibility and dissemination of Turkish-Islamic arts. The establishment of Departments of Traditional Turkish Arts at universities enabled the institutionalization of these arts within the academic field. In addition, the activities carried out by the Department of Turkish Decorative Arts within the Ministry of Culture were found to play a role in promoting and increasing recognition of these arts.

Keywords

Sociology, Sociology of Art, Turkish-Islamic Arts, Republican Period, Cultural Policies, Public Institutions, Traditional Arts.

Citation

Aygün, Fatma & Ünalan Turan, Sümeyra. "Cumhuriyet Döneminde Türk İslam Sanatlarının Sürdürülmesinde Devlet Politikaları ve Kamu Kurumlarının Rolü: Hüsn-i Hat, Tezhip ve Ebru Sanatları Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 35/1 (December 2025), 137-164. https://doi.org/10.51447/uluid.1884592

Giriş

Modernleşmenin doğrudan etkilediği temel alanlardan birisi sanattır. Türk modernleşmesine bakıldığında, Batılılaşmaya yönelik yürütülen faaliyetler arasında Batı sanatlarına gösterilen alaka ilk göze çarpanlar arasında yer almaktadır. Bu alaka Cumhuriyet döneminde de kesintiye uğramaksızın devam etmiştir. Hüsn-i hat, tezhip, ebru gibi sanatlara bu dönemde aynı ilginin gösterilmediği görülmektedir. Osmanlı'nın son dönemine ve Cumhuriyete bakıldığında, sanat faaliyetlerinin Batılı sanatlar ekseninde yürütüldüğü, bununla beraber daha zayıf olmakla beraber Türk-İslam sanatlarının eğitimine ve tanınmasına yönelik çeşitli girişimler olduğu görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında hükümetlerin ideolojik yaklaşımına göre şekillenen politikalar zaman zaman bu sanatlara yönelik faaliyetlere zemin hazırlamıştır.

Araştırmamızın temel sorusu "Cumhuriyet döneminde uygulanan devlet politikaları ve kamu kurumlarının Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesi ve toplum nezdindeki görünürlüğü/bilinirliği üzerindeki rolü, bu sanatları icra eden sanatçılar tarafından nasıl deneyimlenmekte ve anlamlandırılmaktadır?" şeklindedir. Araştırmada çalışmamız için en uygun olduğuna kanaat getirdiğimiz Bourdieu'nün *sanat alanı* yaklaşımı kullanılacaktır. Bu yaklaşımı kullanmamızın nedeni, sanat alanı kavramının sanat eseri ve sanatçıyla beraber, eser üretimine katkısı olan toplumdaki diğer unsurları da dikkate almasıdır. Sanatın sürdürülmesinde, görünürlüğünün/bilinirliğinin artmasında veya azalmasında devlet politikaları, buna bağlı olarak kamu kurumları da sanat alanına dahildir.

Araştırmamızın amacı, Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar geçen sürede; Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde, bilinirliğinin artmasında ve yaygınlaşmasında devlet politikaların ve kamu kurumlarının rolünü literatür ışığında ve bu sanatları icra eden sanatçılarının deneyimleri ve anlatıları çerçevesinde sosyolojik olarak incelemektir. Bu amaç ve temel soru ekseninde çalışmanın alt soruları şu şekildedir:

1. Türk-İslam Sanatlarının sürdürülmesi ve görünürlüğünün/bilinirliğinin artmasında devlet politikaları ve kamu kurumlarının rolü nedir?

2. Türk-İslam sanatlarını icra eden sanatçılar, devlet politikaları ve kamu kurumlarının bu sanatların sürdürülmesine etkisini nasıl deneyimlemiş ve yorumlamışlardır?

3. Akademik literatür ve sanatçıların deneyimlerine göre üniversitelerde Türk-İslam sanatlarının konumu nasıldır?

Araştırmamızda devlet politikaları konusunda TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu doğrudan veri elde etmemizi sağlamıştır. Bununla beraber Milli Kültür Şûralarındaki komisyon raporları, genel kurul görüşmeleri ve bildirilerin basılı örnekleri; Devlet Planlama Teşkilatı'nın V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu araştırmamızda ilgili politikalarda temel kaynaklarımız arasındadır. Osman Ülker'in *Kültür ve Din: Türkiye'de Sanat Alanının Üretimi (1923-1980)*[1] isimli yayımlanmış doktora tezi Cumhuriyet dönemi kültür politikaları ve sanat alanında dinin konumuna dair çalışmamıza önemli katkılar sunmuştur.

[1] Osman Ülker, *Kültür ve Din: Türkiye'de Sanat Alanının Üretimi (1923-1980)* (İstanbul: Matbu Kitap, 2022).

Bunların yanı sıra dönemle alakalı faaliyetlerde hatıratların katkıları olmuştur. Bunların büyük bir kısmını M. Uğur Derman'ın eserleri oluşturmaktadır. Özellikle *Ömrümün Bereketi* serisi ve *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında* isimli eseri[2] araştırdığımız dönem ve sanatlarla ilgili hususi bilgiler sunmaktadır. F. Çiçek Derman'ın Cumhuriyet'in erken dönemindeki müzehhipler hakkında hazırladığı *Müzehhip Muhsin Demironat: 1907-1983,*[3] *Türk Tezyinatını Canlandıran Adam: Feyzullah Dayıgil 1910-1949*,[4] *Rikkat Kunt Hoca Hanım: 1903-1986*[5] isimli eserleri araştırmamız açısından önem taşımaktadır.

Araştırmamızla ilgili literatürü incelediğimizde, ağırlıklı olarak hüsn-i hat çerçevesinde yapılan çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, Muhammet Altıntaş'ın yayımlanan doktora tezi *Mürekkepten Noktaya: Cumhuriyet Türkiye'sinde Hat ve Hattat*[6] isimli eseri durum çalışması/case study tekniğiyle hazırlanan nitel bir çalışmadır. Çalışmada hattat, koleksiyoner, küratör, galerici gibi farklı dallardan hüsn-i hatla ilgilenen kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışma, Cumhuriyet tarihinde 2020 yılına kadar hüsn-i hattın geçirdiği süreçleri ve toplumsal yansımalarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Faruk Narmanlı'nın yayımlanan doktora tezi *Cumhuriyet'e Geçiş Döneminde Hat Sanatı*[7], erken Cumhuriyet döneminde hüsn-i hat sanatının durumunu ele alırken dönemin hattatları hakkında biyografik veriler sunmaktadır. Ayşe Aldemir'in *1850-1950 Yılları Arasında Türk Kitap Sanatları*[8] isimli doktora tezi ilgili dönemde bu sanatlar hakkındaki yayın faaliyetlerine yer vermesi bakımından önemlidir. Hüsn-i hatla ilgili bir diğer çalışma Samih Uylaş'ın *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Sosyal ve Siyasal Değişimin Hat Sanatı Üzerindeki Etkileri (1923-2020)*[9] isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada da Cumhuriyet dönemindeki siyasal ve sosyal değişimlerin hüsn-i hat üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ağırlıklı olarak teorik bir çalışma olmasının yanı sıra üç hattat ile görüşme yapılarak araştırma zenginleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar hüsn-i hat, tezhip ve ebru sanatlarının durumunu araştırdığımız çalışmamızın yukarıda saydığımız eserlerden ayrılan özgün katkıları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi hüsn-i hattın yanında tezhip ve ebru sanatlarıyla ilgili sunacağı katkılardır. Nitekim söz konusu sanatların cumhuriyet dönemindeki durumu hakkında hazırlanan nitel bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla beraber hüsn-i hat sanatının durumuyla ilgili de çalışmamızın özgün katkıları bulunmaktadır. Çalışma grubumuzun tamamen sanatçılardan oluşması ve buna dayalı fenomenolojik bir yaklaşım tercih edilmesi çalışmamızı diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

---

2 M. Uğur Derman, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2016).

3 F. Çiçek Derman, *Müzehhip Muhsin Demironat: 1907-1983* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2024).

4 F. Çiçek Derman, *Türk Tezyinatını Canlandıran Adam: Feyzullah Dayıgil 1910-1949* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2021).

5 F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım: 1903-1986* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2015).

6 Muhammet Altıntaş, *Mürekkepten Noktaya: Cumhuriyet Türkiye'sinde Hat ve Hattat* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022).

7 Faruk Narmanlı, *Cumhuriyet'e Geçiş Döneminde Hat Sanatı* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023).

8 Ayşe Aldemir, *1850-1950 Yılları Arasında Türk Kitap Sanatları* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021).

9 Samih Uylaş, *Türkiye Cumhuriyet Dönemi Sosyal ve Siyasal Değişimin Hat Sanatı Üzerindeki Etkileri (1923-2020)* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

1. Teorik Arka Plan: Bourdieu'nün "Sanat Alanı" Yaklaşımı

Sanat-toplum ilişkisi pek çok düşünürün eserlerinde temas ettiği bir konu olmakla beraber sanat sosyolojisinin bir disiplin olarak oluşumu yakın tarihlere dayanmaktadır. Sanat ve toplumun birbirini nasıl etkilediğine dair yapılan ampirik çalışmalar ve bu çalışmalarda kullanılan sosyolojik yöntemler disiplinin sosyolojinin alt dalı olarak şekillenmesini sağlamıştır. Sanat sosyolojisi temel olarak sanat olgusunun sanatçı, sanat eseri, sanat eserinin karşılık bulduğu toplum ve eserin topluma iletilmesinde aracı olan unsurlarla ilgilenmektedir.[10]

Pierre Bourdieu, sanat sosyolojisinin konusunun sanatçı, sanat eseri ve sanatçılar arasındaki ilişkinin ötesinde, sanat üretimine katılan veya bir sanat eserinin toplumsal değerine katkıda bulunan koleksiyoner, galerici, küratör, hami gibi pek çok unsurun dahil olduğu bir bütün olduğunu düşünmektedir.[11] Düşüncesini *sanat alanı* kavramı ile kuramlaştırmıştır. Sanat alanı, Bourdieu'nün sosyolojisinin temel kavramlarından *alan* ve *habitus*tan yola çıkarak oluşturulmuştur.

Alan, bireylerden oluşmakla beraber, Bourdieu için gerçek nesneyi, araştırmanın merkezini ifade etmektedir. Birey burada aktör olarak var olmaktadır. Birey, alan içinde aktif, alanı dönüştüren ve alan tarafından dönüştürülendir. Bireyin alan içinde var olması ve orada belli bir konuma sahip olması ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye türlerine sahip olmasını gerektirir. Bu sermaye türlerinin önem derecesi alanın kendi iç mantığına göre değişmektedir. Dolayısıyla kişinin sahip olduğu sermaye onun alan içindeki konumunu da belirlemektedir. Bu nedenle bir alan aynı zamanda konumlar açısından bir mücadele yeridir. [12]

Toplum alanlardan oluşmaktadır. Bu alanların her biri kendi iç mantığına ve kurallarına sahiptir. Her alan belli bir tarihsel süreç içerisinde özerkleşerek, kendi kurallarına sahip olarak ortaya çıkmaktadır. Sanat alanı da aktörleri ve kendisini oluşturan diğer unsurlarla toplumdaki öteki alanların kurallarından ayrışarak kendi kurallarını oluşturmuştur.[13] Sanat alanı kuramına göre, bir sanat eseri yalnızca sanatçının değil, bu alanın bütün unsurlarının ürünüdür. Bir eser, sanat alanını meydana getiren ve sanat üretiminin bir parçası olan sanatçı, hami, koleksiyoner gibi unsurlardan arındırılarak anlaşılamaz.[14]

Bourdieu sosyolojisinin bir diğer önemli kavramı *habitus*tur. Habitus, bireyin toplumsal yapıları içselleştirmesiyle meydana gelmektedir.[15] Toplumsalın içselleştirilmesiyle birey

---

10 Ömer Naci Soykan, *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2021), 17.

11 Pierre Bourdieu, "Peki Ama 'Yaratıcıları' Kim Yarattı?", çev. Filiz Öztürk vd., *Sosyoloji Meseleleri* (Ankara: Heretik Yayınları, 2016), 241.

12 Pierre Bourdieu - Loïc J. D. Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev. Nazlı Ökten (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 83.

13 Dagmar Danko, *Sanat Sosyolojisi*, çev. Nesibe Zeynep Arslanoğlu (Ankara: Hece Yayınları, 2024), 63.

14 Bourdieu, "Peki Ama 'Yaratıcıları' Kim Yarattı?", 244.

15 Ümit Tatlıcan - Güney Çeğin, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 315.

dayanıklı ve aktarılabilir algı, beğeni ve eylem şemalarına sahip olmaktadır. Yani birey toplumda ve alanda yer alan kurallar bütününü içselleştirerek pratik bir hakimiyet elde etmiştir. Habitusun bedenleşmiş toplumsallık olduğunu söyleyen Bourdieu, bireyi sudaki balık gibi değerlendirir. Yani balığın suyun ağırlığını hissetmediği gibi, birey de toplumsal olanla ilişkisinde onu doğal bir şekilde algılar.[16] *Sanat Sosyolojisi* isimli eserinde Nathalie Heinich habitusu bir toplumsal çevreye aşina olma ve orada rahat hissetme haliyle tarif etmiştir.[17] Bourdieu'ye göre alan ile habitus arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Alan habitusu inşa ederken, aynı zamanda habitus da alanı dönüştürmektedir. Alanın habitusu ürettiği ve habitusun alanı dönüştürdüğü bu döngüyü Bourdieu *toplumsal düzenin yeniden üretimi* olarak ifade etmektedir.[18]

Bourdieu sanatsal üretimin meydana geldiği sanat alanının; iktidar alanındaki konumunun incelenmesi, kendi işleyiş mantığı ve iç yapısı dikkate alınarak alan içinde rekabet eden sanatçı ve diğer unsurların ilişkilerinin incelenmesi ve sanat alanı içinde bulunanların habituslarının incelenmesi şeklinde üç aşamada incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.[19]

2. Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikalarına Genel Bakış

Sanat modernleşmenin bir yüzü olarak görüldüğü için, Erken Cumhuriyet döneminde sanat faaliyetlerinin devlet tarafından aktif bir şekilde desteklendiği görülmektedir. Bunun için devlet bünyesinde birtakım müdürlükler kurulmuş, sergiler ve yarışmalar düzenlenmiştir. 1935 yılında sanat faaliyetlerinin yürütülmesi, eğitim kurumlarının açılması, sanatın gelişmesi amacıyla Ar Direktörlüğü kurulmuştur.[20] İlk olarak 1939 yılında yapılan ve her yıl düzenlenen ödüllü Devlet Resim ve Heykel Sergisi de devletin sanat alanındaki desteğini göstermektedir.[21]

Cumhuriyetin erken döneminde, inkılapların toplum tarafından tam anlamıyla kabul edilebilmesi için sanat bir aracı olarak görülmüş ve denetim altında tutulmuştur. Üretilen eserlerin Cumhuriyet ideolojisine uygun olmasına önem verilmiştir. 1937 yılında alınan 2/7814 tarihli karar ile Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde sanat eserlerinin denetlenmesine yönelik bir heyet kurulmasına karar verilmiştir. Bu da söz konusu dönemde devletin sanat üzerindeki denetimini ortaya koymaktadır.[22]

Erken dönem politikalarında uygulanan bazı yasaklar da sanat üzerindeki denetim konusunda önemli noktalardır. İnkılapların topluma benimsetilmesi eski olanı tamamen red-

---

16 Bourdieu - Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 111, 116-118.

17 Nathalie Heinich, *Sanat Sosyolojisi*, çev. Turgut Arnas (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013), 66.

18 Bourdieu - Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 132.

19 Pierre Bourdieu, *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*, çev. Necmettin Kamil Sevil (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 333.

20 Mustafa Balçık, *Kültür Bakanlığı'nın Cumhuriyet Dönemi Teşkilatlanma Tarihi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 267.

21 Balçık, *Kültür Bakanlığı'nın Cumhuriyet Dönemi Teşkilatlanma Tarihi*, 106.

22 Ülker, *Kültür ve Din*, 65.

detmeyi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle maziyi hatırlatacağı veya toplumu etkileyeceği düşünülen birtakım konularda yasaklar uygulanmıştır. Bunun en önemli örnekleri tarihi binalardaki tuğraların sökülmesi,[23] Arap harfleriyle iş yapan hattat dükkanlarının kapatılması,[24] Türk-İslam sanatlarının eğitiminin verildiği tek kurum olan Medresetü'l-Hattâtîn'in kapatılmasıdır.[25] Bu dönemde klasik Türk müziğinin yasaklanması da iktidarın sanat üzerindeki denetimine göstermektedir.[26]

Çok partili döneme geçişle beraber söz konusu yasakların kaldırıldığı ve sanat üzerindeki denetimin azaldığı görülmektedir. Özellikle Demokrat Parti döneminde sanatçılar devletten bağımsız eserler üretme konusunda daha özgürdürler. Sanat üzerindeki denetimin kaldırılması devletin sanatçılara ve sanata olan hamiliğinin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Neticede bu dönemde sanat eseri üretme konusunda daha bağımsız ve özgür olan sanatçılar, eserlerini sergileme ve bunlar üzerinden gelir elde etme mevzusunda daha kısıtlı imkânlara sahiptiler.[27] Bu durum aynı zamanda özel galerilerin açılmasına ve kişisel sergilerin artmasına imkân sağlamıştır. Bu dönemde bankalar da çeşitli sanat dallarında faaliyetler düzenlemişlerdir.[28] Demokrat Parti döneminde öne çıkan belirgin bir sanat politikası olmadığı görülmektedir. Söz konusu yıllarda, tek parti döneminin eskiyi tasfiye edici politikaları eleştirilmiş ve değiştirilmiş, milli değerlerin yanında manevi değerlere vurgu yapılmıştır.[29] 1950 yılındaki hükümet programında, gençliğin millî ve manevî değerlerle yetiştirilmesi gerektiği vurgusu Demokrat Parti'nin bu yaklaşımına bir örnektir.[30]

1960 askeri darbesinden sonra hükümetlerin sıkça değiştiği ve politikaların istikrarlı yürütülemediği uzun bir dönem yaşanmıştır. 1970'li yıllarda da politikalardaki istikrarsızlık devam etmiştir. Özellikle 1980 darbesine götüren toplumsal olaylar, hükümetlerin sık değişmesi sürekliliği olmayan politikaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle sağ-sol çatışmalarının sürdürüldüğü bu dönemde, *millî kültür* kavramı dini ve manevi değerleri ifade eden bir kavram olarak sağ ideolojinin söylemleri arasında yer almıştır. *Ulusal kültür* ise sol ideolojinin benimsediği bir kavram olmuştur. [31]

---

23 M. Uğur Derman, "Türk Hat San'atını Yaşatmalıyız", *Birinci Millî Kültür Şûrası (23-27 Ekim 1982): Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri-Kişisel Bildiriler (1-24 Ekim 1982)* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982), 379.

24 Muin N. Eriş, *Hat Sanatında Vazifeli Bir Hattat: Hamid Aytaç* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, 2011), 68-69.

25 M. Uğur Derman, "Medresetü'l-Hattâtîn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Ekim 2023).

26 Osman Ülker, "Türkiye'nin Kültür ve Sanat Kronolojisi", *Türkiye'nin Yüz Yılı: Kültür ve Sanat* (İstanbul: Nokta Yayınları2023, 2023), 205.

27 Orhan Koçak, "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 2/406.

28 Başak Katrancı Kasalı, "Menderes Dönemi Hükümet Programlarında Sanatın Yeri: 1950-1960 Arası Kısa Dönem Analizi", *Sanat Tarihi Dergisi* 24/2 (2015), 167.

29 Ülker, *Kültür ve Din*, 89.

30 *Resmî Gazete 7523*, "Başbakan Adnan Menderes Tarafından 2/5/1950 Tarihinde Kamutay'da Okunan Hükümetin Programı" (03 Haziran 1950), 18581.

31 Güler Bek, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 36-41.

1980'lerden itibaren, özellikle liberal ekonomi politikalarının bir sonucu olarak gelişen özel sektörün sanat alanındaki desteği gittikçe artan bir şekilde görünür olmaya başlamıştır. Genel olarak sanat alanında sayıları artan galeriler ve sergiler, müzayedeler, özel kuruluşların girişimleriyle yürütülen faaliyetler, iş adamlarının kişisel koleksiyonlarını müzelere dönüştürmesi bu dönemde sanat piyasasının gelişmesine olanak sağlamıştır.[32]

3. Yöntem

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Nitel araştırma, "sosyal ya da beşeri bir probleme bireylerin veya grupların atfettiği anlamları keşfetme ve anlamaya yönelik bir yaklaşımdır."[33] Bu yöntem, bir fenomenle ilgili yaşanmış deneyimlerde gözlenen ortak özelliklerin anlamını keşfetmeyi hedefleyen fenomenolojik desen izlenerek yürütülmüştür.[34] Cumhuriyet döneminde Türk-İslam sanatlarının durumunun, söz konusu sanatlarla ilgilenen sanatçıların deneyimlerinden elde edilen ortak verilerle değerlendirilmesi maksadıyla nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Çalışmanın hedefleri doğrultusunda, Bursa Uludağ Üniversitesi'nden 26.05.2023 tarihli 2023-05 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmamızda, Türk-İslam sanatları; hüsn-i hat, tezhip ve ebru sanatlarıyla sınırlandırılmıştır. Yaygınlığı sebebiyle bu alanlardaki sanatkârlara ulaşma ihtimalinin yüksek olması; özellikle hüsn-i hat ve tezhip sanatlarının gelişimlerinin paralel ilerlemesi, ayrıca sanat dallarının çeşitlendirilmesinin çalışma grubunu çok genişleteceği gibi gerekçelerle araştırmamız, bu üç sanat dalı ile sınırlı tutulmuştur. 2000 yılından itibaren katılımcıların ifadelerinde de sıklıkla belirttikleri üzere Türk İslam sanatlarına yönelik politika, imkân ve ilgide bariz bir artış olması sebebiyle çalışmamız, bilgi ve veri eksikliği net şekilde görülen daha önceki yıllara; özellikle 1960-2000 yılı arasındaki döneme odaklanmıştır.

Çalışmamızda Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar geçen dönemde; Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde, bilinirliğinin artmasında ve yaygınlaşmasında devlet politikaları ve kamu kurumlarının rolünü literatür ışığında ve bu sanatları icra eden sanatçılarının deneyimleri ve anlatıları çerçevesinde sosyolojik olarak incelemek amaçlanmıştır. Dolayısıyla araştırmamızda amaçlı örnekleme tekniği kullanılmış, çalışma grubu, bu amaca ulaşmamızı sağlayacak, 1960-1990 yılları arasında hüsn-i hat, tezhip ve ebru sanatlarını öğrenmeye başlayan ve sanatlarını sürdüren sanatçılardan oluşturulmuştur. Öncelikle Ketebe, Türkiye'nin Ustaları, Klasik Türk Sanatları Vakfı gibi web sitelerinden sanatçı biyografileri araştırılarak belirlediğimiz nitelikleri taşıyan kişilerin listesi oluşturulmuş, bu listede yer alan sanatçılardan katılımcı olmayı kabul edenlerle görüşme yapılmıştır. Bazı katılımcılara, görüştüğümüz sanatçıların yönlendirmesi, yani kartopu tekniği ile ulaşılmış;

---

32 Ahu Antmen, "Modernizm Peşinde: Sanatın Yüz Yılı", *Cumhuriyet: Asırlık Bir Muhasebe* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 305.

33 John W. Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Mesut Bütün (Ankara: Eğiten Kitap, 2017), 4.

34 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2025), 79.

listede yer almayan fakat çalışmamız için önemli katkılar sunacağı öngörülen bazı katılımcılarla ise sanat çevresiyle bağlantısı olan aracı kişilerin referansı ile görüşme yapılmıştır.

Çalışma grubu 21 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 6'sı kadın, 15'i erkektir. Yaşları 50 ilâ 80 arasında değişmektedir. 16'sı hüsn-i hat, tezhip ve ebru sanatlarından yalnız birinin; 5'i bu sanatlardan ikisinin eğitimini almıştır. Birden fazla sanatın eğitimini alanlar günümüzde ağırlıklı olarak yalnızca bir sanatı sürdürmektedir. Bununla beraber araştırdığımız döneme dair her iki sanat hakkında da deneyimlerini paylaşmışlardır. 3 katılımcı sanat hayatına üniversite eğitimiyle başlarken diğer katılımcılar sanatlarını alaylı olarak hocaların kişisel atölyelerinde ve çeşitli kurumların kurslarında öğrenmişlerdir. Katılımcıların 3'ü 1960'larda, 8'i 1970'lerde, 10'u 1980'lerde sanatlarını öğrenmeye başlamıştır.

Araştırmada iki kişi hariç diğer katılımcılar kodlanarak belirtilmiştir. Bu iki kişinin (Hüseyin Öksüz, Muhittin Serin) isimleri, literatürde yer almayan kaynak niteliğinde bilgiler verdikleri için ilgili kısımda kullanılmıştır. Çalışma grubuna dahil olmayıp bilirkişi olarak başvurulan iki kişi (Abdurrahman Depeler ve Yılmaz Özcan) de görüşleriyle araştırmada yer almıştır. Ayrıca tanınırlıklarının yüksek olması sebebiyle kimlik bilgilerini korumak adına katılımcıların demografik ve kişisel bilgilerini içeren bir tablo hazırlanmamıştır.

Görüşmeler 21.11.2023-27.05.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yöneltilerek derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır.[35] Görüşmelerin 15'i yüz yüze, 6'sı online yapılmıştır. Yüz yüze görüşmeler katılımcıların talep ettiği mekânlarda, çoğunlukta da kendi sanat atölyelerinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızda nitel veri analizi MAXQDA programı ile yapılmış, bu program aracılığıyla tema ve kategoriler belirlenmiştir. Araştırmamıza nitel veri dışında kaynaklık eden bazı önemli hatırat ve eserler bulunmaktadır. Bu doğrultuda doküman analizi tekniği kullanılarak hükümet politikalarına dair literatür, hatıratlar ve arşiv taramaları yapılmış, 1960 öncesi devlet politikaları ve kamu kurumlarının Türk-İslam Sanatlarının sürdürülmesine etkisi bu okumalara dayanarak yazılmış; ayrıca elde edilen verilerle çeşitli temalar oluşturulmuş, ulaşılan veriler alanında uzman isimlerin görüşlerine müracaat edilerek desteklenmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda bulgular kısmının bazı bölümleri bu doküman analizi neticesinde ortaya çıkan verilerden oluşmaktadır.

4. Bulgular

Araştırmamız kapsamında elde ettiğimiz görüşme verilerinin analizi neticesinde öne çıkan temalar bulgular bölümü içerisinde sunulacaktır. Katılımcılara ait alıntıların sonlarında katılımcıların ilgili sanatı öğrenmeye başladığı yılı belirten 1970'ler, 1980'ler gibi ifadeler parantez içerisinde yer almaktadır.

[35] Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Pegem Akademi, 2018), 4.

4.1. Türk-İslam Sanatlarının Sürdürülmesinde Devlet Politikalarının Rolü

Cumhuriyet'in erken dönemindeki politikalarda Osmanlıyla alakanın tamamen kesildiği bir modernleşme hedeflenmiştir. Bu dönemde sanat alanı Batılı sanatlar hakimiyetinde şekillendirilmiştir. Nitekim söz konusu dönemin sanat tarihi yazımında, Türk-İslam sanatlarının tarihi Cumhuriyet döneminden ileri taşınmamıştır.[36] Katılımcıların tamamı 2000 sonrasında bu sanatlara ilginin kademeli olarak arttığı noktasında ittifak ederken bir kısmı Türk-İslam sanatlarına ilginin 1980'lerden; bazıları ise 1990'lardan sonra arttığına işaret etmiştir.

> **K11:** "1980'li yıllarda diyeyim ben, hat için IRCICA yarışmalar yaptı. O yarışmalarda hat sanatına ilgide ivme arttı. (...) Sonra başka şehirler ve ülkelerde yapılmaya başlandı. Tezhipte de yapılıyor. Böylece 1980'li yıllardan sonra yavaş yavaş, 2000'lerden sonra daha hızlı artış oldu." (1970'ler).

> **K16:** "1990'lı yıllardan sonra nispeten ilgi göstermeye başlandı. Ama tabii çok sınırlı bir ilgi bu. Geçmişten gelen insanlardaki o çekingen davranış, korkma... Çünkü bu yazı yıllarca biliyorsunuz yasaklanmış. Daha sonra sanat olması hasebiyle kısmen izin verilmiş, sanata izin verilmiş ama o korku, o çekingenlik insanlarda hala devam ediyordu. Ama 2000'li yıllardan sonra hiç kalmadı diyebilirim." (1980'ler).

Görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını siyasi politikaların söz konusu sanatların tanınmasında ve bu sanatlara ilginin artmasında katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

> **K6:** "Özal hükümeti başa geçtikten sonra (...) başbakanlık, cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemlerde geleneksel sanatlarımızın tanınmasına yönelik mesela bazı dernekler, vakıflar faaliyetler gösterdiler." (1980'ler).

Bununla beraber bazı katılımcılar hükümetlerin Türk-İslam sanatlarına yönelik doğrudan bir kültür politikası yürütmediğini söylemişlerdir.

> **K2:** "... Hiçbir siyasi yapıda olmayan bir insan olarak söylüyorum, maalesef diyelim hiçbir siyasi yapı bizim geleneksel sanatlarımıza içten, samimi ve özverili bir yaklaşımda bulunmadı şu ana kadar... Onlar kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşım gösterdiler. O da geçici oluyor tabii. Bir gelişme varsa, benim görüşüm bu tamamen Allah'ın takdiridir. Ve insanların zaman içerisinde kültür seviyelerinin artmasıyla beraber kendi sanatlarına olan ilginin, hayranlığın artmasından kaynaklanan bir olaydır." (1970'ler).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden ve literatür incelemelerinden elde edilen verilere göre bazı siyasi politikaların Türk-İslam sanatlarına ilginin artmasında rolü olduğu tespit edilmiştir. Buna göre kültür politikalarının yanı sıra 1980 sonrası ekonomi politikaları, tu-

[36] Ülker, *Kültür ve Din*, 153, 161.

rizmin gelişmesi, yabancı ülkelerle ve özellikle Arap ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi sanat alanında hareketliliğin artmasında ve Türk-İslam sanatları üzerinde olumlu rol oynamıştır. Nitekim söz konusu dönemde politikalarda yer alan *milli kültür* ve *Türk-İslam sentezi* söylemleri Türk-İslam sanatlarının çeşitli mecralarda gündeme gelmesini ve sanat alanındaki konumunun genişlemesini sağlamıştır.

"Milli kültür" ve Türk-İslam sentezi söylemleri

Çok partili dönemden itibaren politikalarda geleneğe ve dine vurgunun artması *milli* kavramına yüklenen anlamı zamanla etkilemiştir. Nitekim 1970'li yıllara gelindiğinde, sağ ideolojideki partiler gelenek ve din vurgusunu *milli kültür* kavramı üzerinden yürütmüşlerdir.[37] Bu söylem 1990'lı yıllarda da siyasi söylemlerde yer almaya devam etmiş, çağdaşlaşmanın ve gelişmenin temel parçası olarak ele alınmıştır.[38] Milli kültür konusunda devletin yürüttüğü çalışmalara baktığımızda dönemin Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen Millî Kültür Şûraları dikkat çekmektedir. Türk Süsleme Sanatları Komisyonu oluşturularak bu sanatların durumunun değerlendirilmesi ve neler yapılması gerektiğinin devlet nezdinde görüşülmesi, şûraları konumuz açısından önemli kılmaktadır.

23-27 Ekim 1982 tarihlerinde düzenlenen I. Millî Kültür Şûrasında Türk Süsleme Sanatları Komisyonu tarafından hazırlanan raporda Türk süsleme sanatlarının ihmali ve yapılacak şeyler gündeme getirilmiştir. Söz konusu sanatların eğitiminin öncelikli mesele olduğu, üniversitelerde bölümler açılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu alandaki sanatçıların desteklenmesi, tanıtıcı yayınlar yapılması, bu sanatlarla ilgili hususi çalışmalar yapacak bir birim oluşturulması gibi kararlar raporda yer almıştır.[39] Komisyon raporunun ne ölçüde uygulamaya konulduğu tartışmaya açık bir konu olmakla beraber üniversitelerde ilgili bölümlerin ve daha sonraki yıllarda Kültür Bakanlığında Türk Süsleme Sanatları Şubesinin açılması rapordaki kararlardan bir kısmının uygulandığını göstermektedir.

II. Millî Kültür Şûrası 5-8 Aralık 1989 tarihlerinde toplanmıştır. Bu şûrada süsleme sanatlarının yalnızca dini yayınlarda değil mimaride, TV yayınlarında, resmî belgelerde kullanılması, müzecilik faaliyetlerine ehemmiyet verilmesi, tanıtıcı yayınlar hazırlanması gerektiği bildirilmiştir.[40] 3-5 Mart 2017 tarihlerinde düzenlenen III. Millî Kültür Şûrasında söz konusu sanatlar Görsel Sanatlar Komisyonu'nda genel bir sanat alanı içinde değerlendirilmiştir.[41]

1980'li yıllarda milli kültür konusundaki bir diğer önemli faaliyet ise Devlet Planlama

---

37 "IV. Demirel Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)", *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013), 6/4597.

38 "II. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)", *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013), 9/7245.

39 "Türk Süsleme Sanatları Komisyon Raporu", *Birinci Millî Kültür Şûrâsı (23-27 Ekim 1982): Komisyon Raporları* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983), 41-44.

40 *2. Millî Kültür Şûrası: Görüşmeler ve Sonuç Bildirisi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 2/115-116.

41 "Görsel Sanatlar Komisyonu", *III. Millî Kültür Şûrası 03-05 Mart 2017: Şûra Kitabı* (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 171-184.

Teşkilatının V. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonunu oluşturmasıdır. Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı kalkınma planları göz önüne alındığında, yalnızca bu planda milli kültürle alakalı bir komisyon kurulduğu görülmektedir. 1982-1983 yıllarında toplanan komisyonda araştırmamıza konu olan sanatlar Türk Güzel Sanatları Komisyonu kapsamında ele alınmıştır. Raporda on bir üyeden oluşan bu komisyonun toplanamadığı ancak birkaç görüşle yetinildiği ifade edilmiştir.[42] Rapora genel olarak bakıldığında, Türk süsleme sanatları ve el sanatları olarak değerlendirilen geniş kapsamlı bir alanda çeşitli eğitim merkezleri kurulması, eski eserlerin restorasyonu için nitelikli sanatçılar yetiştirilmesi, Türk Kültür Müzeleri kurulması, bu sanatlarla ilgili yüksekokul düzeyinde bölümler açılması önerilmiştir.[43]

Söz konusu yıllarda millî kültür söylemlerine *Türk-İslam sentezi*nin eşlik ettiği görülmektedir. Türk-İslam sentezi, Aydınlar Ocağı çevresinde gelişen bir söylem olup 1980'lerden sonra ülke siyasetinde sağ ideoloji tarafından birleştirici bir unsur olarak kullanılmıştır.[44] Türk-İslam sentezinin konumuz açısından önemli olan kısmını *Türk-İslam eserleri* ve *Türk-İslam sanatları* oluşturmaktadır. Kavram bu şekilde çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Örneğin Devlet Planlama Teşkilatı'nın Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporunda radyo ve televizyon programlarında söz konusu sanatları tanıtıcı programların düzenlenmesi önerilmiştir.[45]

1980 sonrası Türk-İslam sanatlarına ilgiyi artıran politik ve ekonomik gelişmeler

Araştırmamızda Türk-İslam sanatlarına ilginin artmaya başlamasında 1980 sonrası dönemde yürütülen liberal ekonomi politikaları, anarşi ortamının son bulmasına bağlı olarak turizmin gelişmesi, yabancı ülkelerle ilişkilerin artması gibi faktörlerin rol oynadığı tespit edilmiştir. Bunlar doğrudan sanata yönelik politikalar olmamakla beraber, sonuçları bakımından Türkiye'de sanat alanındaki etkinliğin artmasına zemin hazırlamıştır. Sanat alanındaki hareketlilik Türk-İslam sanatlarına da yansımış, bu sanatlara yönelik çeşitli faaliyetler yürütülmüştür.

> **K13:** "Yine Özal dönemine geleceğim ben... 1980'lerin başıyla geleneksel sanatlara hamilik eden vakıflar da çoğalmaya başladı. En önemlisi de 2000'lerin başıdır herhalde, Klasik Sanatlar Vakfı mesela..." (1970'ler).
>
> **K16:** "Marifet iltifata tabi... Yani ilgi artınca özel sektör de ilgi göstermeye başladı. Vakıflar, cemiyetler, dernekler ilgi göstermeye başladı. (...) Özellikle dini amaçlarla kurulmuş vakıflar, İslami çerçevede faaliyet gösteren vakıflar da eser toplama değil de

---

42 *Milli Kültür*, XIV.

43 *Milli Kültür*, 74-80.

44 Gürkan Kanat, *Soğuk Savaş Döneminde İdeolojik Bir Akım: Tarihsel, İdeolojik ve Siyasal Boyutu ile Türk İslam Sentezi* (Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 196-197; "V. Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)", *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013), 6/5333.

45 *Milli Kültür*, 567.

bünyelerinde işte bir hattatı veya geleneksel sanatların temsilcilerini bulundurarak ders verdirmeye başladılar. Yani bu şekilde katkıları oldu." (1980'ler).

1980'lerden sonra artan müzayede ve koleksiyonerlik faaliyetleri, galerilerin hızla çoğalması gibi durumlardan ötürü Türkiye'de genel anlamda bir sanat piyasasının oluşumundan söz edilmektedir.[46] Katılımcıların ifadesine göre sanat piyasasının oluşmasında önemli rolü olan koleksiyonerliğin yükselişe geçmesinde Özal dönemi ekonomi politikalarının etkisi olduğu kabul edilmektedir.

K20: "Özal dönemi Türkiye'de artık açılma dönemidir. Daha liberal, muhafazakâr kesimlerin kendilerini daha rahat ifade etmeye başladıkları bir dönemdir. Bu, o dönemdeki iş dünyasına da yansımıştır tabii ki. (...) Diyelim ki Sabancı çok kıymetli bir hat koleksiyonu yapmıştır. Bunu ben Özal'ın oluşturduğu siyasi atmosferin etkisine bağlıyorum. Bunun yansımaları olarak görüyorum." (1980'ler).

K4: "Toplumsal olarak ilgi yoğunlaşınca iş dünyasından olsun, birtakım vakıf ve derneklerden ilgi arttıkça sanatkara dönük destekleyici bazı hamleler de oluyor. Koleksiyonerlik başlıyor. Koleksiyonerlik tabii ki maddi olarak katkı sağladığı için sanatkâr daha rahat çalışıyor, daha fazla üretiyor. Sergiler açılıyor. Yurt dışına sergiler götürülüyor. Hem sanatların tanıtımı hem sanatkarların tanıtımı bu vesileyle yaygınlaşıyor." (1970'ler).

Koleksiyonerlerin topladıkları eserleri sergilemeleri Türk-İslam sanatlarının geniş çevrelerce tanınmasını sağlamıştır. Nitekim koleksiyon oluşturmak ve kültürel değeri haiz bu tür eserleri toplamak özellikle zengin iş adamları için bir prestij kaynağı haline gelmiştir. Bütün bunlar, sanat alanında Türk-İslam sanatlarına ilginin artmasında rol oynamıştır.

K18: "Hattat Hâmid'in vefatından sonra zaten bu iş yavaş yavaş rağbet görmeye başladı. Onda da Sabancı'nın rolü olduğunu -tamamen onun rolü değil ama büyük katkısı olduğunu- düşünüyorum. Çünkü o koleksiyon yapmaya başlamıştı. Bu koleksiyonunu Amerika'da, İngiltere'de sergiledi. (...) Dolayısıyla gündeme geldi. Derken varlıklı insanların bir kısmı bunu bir yatırım aracı olarak da düşündüler. Yani rağbet görmeye başlayınca... Bizim mütedeyyin camiadan da sonradan varlık sahibi olanlar evine tablo asacağı zaman, onlar da rağbet etmeye başladılar." (1960'lar).

1980 sonrasında ülkedeki kaos ortamının son bulması ve toplumsal refahın artmaya başlaması kültür ve sanat faaliyetlerine alakayı artırmış, ülkede turizmin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Turizmin gelişmesiyle kültürel değeri haiz sanat eserleri turistler tarafından ilgi görmeye başlamış, bu durum turistik mekânlarda söz konusu sanatlara yönelik faaliyetlere kapı aralamıştır. İstanbul Sultanahmet'te Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Cedid Mehmet Efendi Medresesi'ni restore ettirdikten sonra 1987'de bu mekânı İstanbul Sanatları Çarşısı olarak açması, daha sonra Ayasofya'nın yanında yer alan Caferağa Medre-

[46] Antmen, "Modernizm Peşinde", 305.

sesi'nde de benzer faaliyetlerin yapılması bu durumun neticelerindendir. Burada Türk-İslam sanatlarına dair eserler sergilenmekte ve bu eserlerin satışı yapılmaktaydı. Katılımcılarımızdan K6'nın ifadesine göre insanların ziyaretine açık bir şekilde hem sergi hem tanıtma işlevi gören bu tür mekânlar yerli halkın da bu sanatları tanımasına imkân sağlamıştır.

> **K6:** "... Şöyle ki, yine 1980 öncesinde anarşi dolayısıyla turizm çok sınırlıydı. Ülkede sükûn hâkim olduktan sonra turizm gelişmeye başladı. Bilhassa İstanbul'da dışarıdan gelen yabancı turistler sanat ürünlerine ilgi gösterdiler. 1985'lerde, 1986'larda Kapalıçarşı'daki esnaf yazma kitapların sayfalarını getirir, 'Şunun üzerine minyatür yapar mısınız, resim yapar mısınız?' diye teklifler geldiğini hatırlıyorum. Bunun sebebi bu ürünlere yabancıların ilgi göstermesiydi. Bayazıt gibi, Sultanahmet gibi, Kapalıçarşı civarı falan... Buralarda görülen eserler rağbet görüp satın alınmaya başlayınca esnaf da bu sanatların farkına varmaya başladı. Hatta çarşılar açıldı. Yani Turing Kurumu'nun açtığı Sultanahmet'teki İstanbul Sanatları Çarşısı bu alanda açılan ilk çarşılardandır. (...) Tabii o günkü sanatkâr arkadaşlar, hocalarımız ve arkadaşlarımız hat, tezhip çalışmalarını burada sergiliyorlardı. Dolayısıyla turizme yönelik böyle bir pazar oluşmaya başladı. Bunun da bu sanatların tanınmasına, yaygınlaşmasına önemli katkısı olduğunu düşünüyorum." (1980'ler).

1980'lerde yürütülen dış politikalar dolaylı bir şekilde sanat alanını da etkilemiştir. Özellikle Arap dünyası ile geliştirilen ilişkiler hüsn-i hat çerçevesinde, ilgili sanatlara yönelik alakayı artırmıştır. Arap dünyası ile temasların olması, özellikle İslam ülkeleriyle bağlantılı bir kurum olan IRCICA'nın Türkiye'de önemli faaliyetlerde bulunmasına zemin hazırlamıştır. 1986 yılından itibaren düzenledikleri *Milletlerarası Hat Yarışması* hüsn-i hat için oldukça önemlidir. [47] Katılımcılarımızdan K20 bu yarışmaların "tarihi bir kilometre taşı" olduğunu belirtmiştir.

> **K4:** "Özal dönemiyle Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısında dışa açılma başladı. Öyle olunca dış ülkelerle, Arap ülkeleriyle, İslam ülkeleriyle temaslar başladı. Öyle olunca bizim sanatlarımıza dışarıdan talepler gelmeye başladı, küçük çaplı da olsa..." (1970'ler).

> **K14:** "Bir de özellikle Arap zenginlerin de yazıya yatırım yapmaları... Özellikle hattatlara tabii baya bir katkı sağladı. Onlara yeni kapılar açtı. Dolayısıyla hat fiyatları roket gibi arttı." (1980'ler).

Uluslararası sanat faaliyetleri devletler arası ilişkilerin yürütülmesinde destekleyici bir unsur olmuştur. Bu dönemde özellikle İslam ülkelerinde uluslararası nitelikte sergi ve yarışmalar artmıştır. Katılımcılarımızdan K2'nin ifadesine göre, bu sergilere Türk hattatlar davet edilmiş ve hem Türkiye'nin hem de diğer ülkelerin devlet yetkilileri ziyarette bulunmuştur.

---

[47] Altıntaş, *Mürekkepten Noktaya*, 124-125.

İş adamlarının, koleksiyonerlerin, vakıf/dernek gibi çeşitli kuruluşların sanat alanındaki rolü, ekonomik sermayenin alandaki önemine işaret etmektedir. Bununla beraber, iş adamlarının, sanat danışmanlarının veya kurumlardaki yetkili kişilerin sahip oldukları kültürel ve sosyal sermaye, sanat alanında ekonomik sermayenin Türk-İslam sanatlarına doğru yönlendirilmesinde önemli rol oynamıştır.

4.2. Türk-İslam Sanatlarının Sürdürülmesinde Kamu Kurumlarının Rolü

Bourdieu, *alan* kavramını alanın kurallarını, ilkelerini ve ilişkilerini bir bütün olarak içselleştirmeyi gerektiren *habitus* kavramı ile kullanmaktadır. Habitusu ise sonradan edinilmiş yatkınlıklar olarak tanımlamaktadır.[48] Kalıcı ve aktarılabilir yatkınlıklar olarak habitus, alan içerisindeki kültürel aktarımın kaynağıdır. Böylelikle habitus ve alan arasında daimî bir yeniden üretim söz konusudur. Habitusun kalıcı bir şekilde aktarılması belli bir mesaiyi gerektiren eğitim ile mümkündür.[49] Sanat alanında, bu alanın gereklilikleri ve ilişkilerinin en dolaysız şekilde aktarımının da eğitim kanalıyla olduğu görülmektedir. Özellikle Türk-İslam sanatlarındaki klasik hoca-talebe ilişkisi, Cumhuriyet döneminde söz konusu sanatların yeni kuşaklara aktarımında büyük ölçüde muhafaza edilmiştir. Cumhuriyet döneminde Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde gerek hoca-talebe arasındaki özel eğitimlerin gerekse kamuda ve özel kuruluşlardaki derslerin önemli rolü olduğu görülmüştür.

Kültür Bakanlığı faaliyetleri

Cumhuriyet döneminde Türk-İslam sanatlarının eğitimlerinin sınırlı bir şekilde sürdürüldüğü görülmektedir. Özellikle Cumhuriyetin erken döneminde hattat, müzehhip ve ebru sanatçısı sayısının oldukça az olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu sanatların eğitimlerinin de kısıtlı ve zor şartlarda devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yıllarda Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı Türk Tezyînî Sanatlar Şubesinde söz konusu sanatların eğitimi devam etmekteydi.

Cumhuriyet döneminde Türk-İslam sanatlarıyla ilgili en erken atölyeler arasında Süheyl Ünver'in tezhip ve minyatür atölyeleri bulunmaktadır. Önce İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki, daha sonra Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki atölyesi bu sanatların aktarılmasında oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra 1936-1958 yıllarında Topkapı Sarayı Müzesi'nde tezhip ve minyatür dersleri devam etmiştir. Buradaki dersler devlet destekli bir resmiyete sahip olmayıp Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz'ün önayak olmasıyla yürütülmüştür.[50] 1977 yılında gelindiğinde ise Topkapı Sarayı'nda Süheyl Ünver ve talebeleri öncülüğünde Kültür Bakanlığı sertifikalı tezhip ve minyatür kursları açmıştır. Bu

---

48 Pierre Bourdieu, *Sosyoloji Meseleleri*, çev. Filiz Öztürk vd. (Ankara: Heretik Yayınları, 2016), 36, 41.

49 Pierre Bourdieu - Jean-Claude Passeron, *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*, çev. Aslı Sümer vd. (Ankara: Heretik Yayınları, 2015), 63-64.

50 Orhan Dağlı, *Nakkâş Kimliği İle Semih İrteş (1970-2023)* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 16; Semih İrteş, "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Tezyinatı", *İSMEK El Sanatları Dergisi* 17 (2014), 10.

kurslar darbe nedeniyle bir süre kesintinin ardından 1982'den 2012 yılına dek sürdürülmüştür. Kurslara toplumun farklı kesimlerinden talepler olmuştur. Diğer sanatlarla ilgilenen sanatçılardan, akademide Geleneksel Türk Sanatları Bölümündeki öğrencilerden ve ev hanımlarından bu kurslara katılanlar olmuştur.

> **K6:** "Tabii 1980'li yıllarda açıldı orası. O yıllarda yeni yeni tanındığı için yine ilgi vardı. Bir seçme sınavıyla, beceri sınavıyla alınıyordu. Ama çok yoğun ilgi olduğunu söyleyemem. Güzel Sanatlar Akademisi'nden gelen arkadaşlar vardı, Mimar Sinan'dan... Ve dışarıdan hat sanatıyla, tezhip sanatıyla, ebru sanatıyla uğraşan arkadaşlardan gelenler vardı. Çok bereketliydi o kurslar. Genellikle sanatla uğraşan arkadaşların rağbet gösterdiği bir kurstu." (1980'ler).

Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki kurslar, yalnızca İstanbul'da yaşayanların katılımı ile sınırlı kalmamış, 1980'lerin ilerleyen dönemlerinde Konya'da başlayacak tezhip ve minyatür sanatlarına yönelik faaliyetlerin bir anlamda kaynağı olmuştur. K7'nin ifadesine göre merhum Sami Öksüz ve iki kişi daha Konya'dan İstanbul'a Topkapı Sarayı'ndaki kurslar için her hafta gidip gelmiş ve bunların neticesinde Konya'da söz konusu sanatların eğitimine yönelik girişimleri başlamıştır.

Kültür Bakanlığı bünyesinde, Ankara'da bu sanatların eğitimine yönelik ilk faaliyetler Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Müşavirliği görevinde bulunan Yılmaz Özcan'ın girişimleriyle başlamıştır. Kendisiyle 13.08.2025 tarihli görüşmemizde, 1981-1984 yılları arasında Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi'nde, Resim Heykel Müzesi'nde, Milli Kütüphanede ve Atatürk Kültür Merkezi'nde Türk süsleme sanatları kursları düzenlediğini söylemiştir.

Kültür Bakanlığının kurslar dışındaki faaliyetlerine baktığımızda 1986'da açılan Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne bağlı Türk Süsleme Sanatları Şubesini görmekteyiz. Bu şube 1996 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu şubenin başına Yılmaz Özcan getirilmiştir.[51] Şubenin faaliyetleri arasında 1986'dan itibaren hüsn-i hat, tezhip, minyatür, ebru ve çini alanlarında Devlet Türk Süsleme Sanatları Yarışmalarının düzenlendiği görülmektedir. Devlet Türk Süsleme Sanatları Yarışmaları Türk-İslam sanatlarına ilginin artmasında, bu sanatların tanıtılmasında önemli rol oynarken, sanatçılar için teşvik edici olmuştur.[52]

Kültür Bakanlığı çeşitli yayın faaliyetleriyle de Türk-İslam sanatlarının tanıtılmasına katkı sağlamıştır. Hüsn-i hat, tezhip ve minyatür hakkında çeşitli eserler yayımlandığı görülmektedir. Bunların dışında 1970'lerden itibaren çıkarılan *Kültür ve Sanat*, *Milli Kültür* gibi dergilerde doğrudan hüsn-i hat, tezhip, ebru sanatları hakkında hususi yazılar çok olmamakla beraber, tarihi eserler üzerinden yazılan yazılarda bu sanatların görsel pek çok örneği bulunmaktadır. Ebru sanatıyla alakalı yazılar hüsn-i hat ve tezhibe göre daha sınırlıdır.

> **K4:** "Yayın faaliyetleri hat sanatına dair çok cüzi sayıda bazı eserler basılırdı. Ya bir

---

51 Yılmaz Özcan ile 13.08.2025 tarihli görüşmeden alınmıştır.

52 *Türk Süsleme Sanatları: Çini, Minyatür, Ebru, Hüsnü Hat, Tezhip* (APA Ofset Basımevi, ts.).

> tezin kitaplaştırılması ya da eskiden basılmış kitapların bazılarının yenilenmek maksadıyla basıldığı birkaç kitap oldu. Mesela Şevket Rado'nun *Hat Sanatı* kitabı. Ondan sonra Kültür Bakanlığı'nın bastığı *Hat Sanatının Şaheserleri* albümü... Albümdür o. Gibi... Tek tük bazı yayınları, kitaplar basıldı ama çok sayıda değil. (1970'ler).

Kültür Bakanlığı'nın Türk-İslam sanatlarıyla ilgili yürüttüğü faaliyetlere yetkili kişilerin söz konusu sanatlara ilgisi, bu konudaki bilgisi ve sahip çıkma düşüncelerinin yön verdiği görülmektedir. Devlet kademelerinde bulunan yetkili kişilerin Türk-İslam sanatları konusunda sahip oldukları kültürel sermaye sanatın desteklenmesine ve çeşitli faaliyetlerin yürütülmesine olanak sağlamıştır.

> **K8:** "Kültür Bakanlığı'ndaki şeyler tabii kesintiye uğrayarak geldi. Biraz bakanın şahsi gayreti veyahut da bakanın o alana olan ilgisiyle alakalı tabii. Yani kültür bakanlarının içinde bu klasik İslam sanatlarına ilgi duyanlara ulaşılmaya çalışıldı. Bir dereceye kadar bunun canlandırılması için onlardan yardım talep edildi. Ne kadar şey olabildi tabii onu bilemiyorum." (1970'ler).

Kültür Bakanlığında olduğu gibi üniversiteler, belediyeler, kamusal veya özel diğer kurumlarda bu sanatlarla ilgili yürütülen faaliyetlerin temelinde ağırlıklı olanın kültürel sermaye olduğu görülmektedir. Bourdieu de sanat alanında kültürel sermayenin ekonomik sermayeden daha fazla yer aldığını belirtmektedir.[53] Sanat alanında bulunanların Türk-İslam sanatlarıyla ilgili sahip oldukları kültürel sermeye, özellikle ekonomik sermayenin ve birtakım yetkilerin ilgili sanatlara yönelmesinde rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, özellikle kurumsal faaliyetler söz konusu olduğunda sahip olunan sosyal sermaye alanda daha aktif rol almada etkili olmaktadır.

Üniversite, Millî Eğitim Bakanlığı ve belediyelerin faaliyetleri

Cumhuriyet'in erken dönemine baktığımızda, Türk-İslam sanatlarıyla ilgili devlet tarafından yürütülen faaliyetler arasında 1936 yılında Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'nin Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlanması dikkati çekmektedir. 1915'te Medresetü'l-Hattâtîn adıyla kurulan bu mektep Cumhuriyet döneminde alınan çeşitli kararlar nedeniyle iki kez kapatılarak farklı isimlerle açılmıştır. Nihayet 1929 yılında Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Harf İnkılabı nedeniyle müfredatındaki hüsn-i hat dersleri kaldırılmış; tezhip, minyatür, ebru, cilt gibi sanatların öğretilmesi sürdürülmüştür. Bu durum 1936'da mektebin Akademi'ye bağlanmasına dek devam etmiştir. Söz konusu sanatların eğitiminin Akademi çatısı altına alınması gündeme geldiğinde dönemin yetkililerinin girişimleriyle hüsn-i hat tezyinî maksatla öğretilmek üzere müfredata eklenmiştir.[54] Böylece Türk-İslam sanatlarının eğitimi Türk Tezyînî Sanatlar Şubesi adıyla Akademi bünyesinde sürdürülmüştür. Bu dersler 1960'lı yıllarda şube talebesizlikten kapanana dek devam

---

53 Pierre Bourdieu, *Genel Sosyoloji: Collège de France Dersleri (1981-1983)*, çev. Zuhal Emirosmanoğlu (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 444.

54 Derman, "Medresetü'l-Hattâtîn".

etmiştir.[55]

Üniversite reformuyla, 1982 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimar Sinan Üniversitesi adını alarak teşkilatlandırılmıştır. Bu dönemde üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesi'nde hüsn-i hat ve tezhibin ana sanat dalı olarak yer aldığı Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü açılmıştır. K2'nin ifadesine göre, *el sanatı* tabirinin bu sanatlar için uygun olmadığı yönünde itirazlar olmuştur. Nitekim bu tartışmalar sonrası 3 Şubat 2011'de bölümün adı *Geleneksel Türk Sanatları Bölümü* olarak değiştirilmiştir.[56]

Geleneksel Türk Sanatları Bölümlerinin programlarına bakıldığında ebrunun bir ana sanat dalı olarak yer almadığı görülmektedir. Bununla beraber ebru sanatçılarının dışarıdan davet edilmesiyle bu derslerin kurs niteliğinde verildiği anlaşılmıştır. Mimar Sinan Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nde Hikmet Barutçugil[57], Marmara Üniversitesi'nde Alparslan Babaoğlu[58] ebru dersi vermişlerdir.

Cumhuriyet döneminde kültürel üretim alanının inşası üzerine çalıştığı *Kültür ve Din* adlı eserinde Ülker, sanat alanının merkezine Batılı sanatların yerleştirildiğini, Türk-İslam sanatlarının dini bir çağrışımı olması ve maziyi hatırlatması nedeniyle alanda dışa doğru itildiğini ifade etmektedir.[59] Bu durum alan içinde geleneksel-modern ikileminde kendini gösteren bir çatışmaya zemin hazırlamıştır. Bourdieu sosyolojisinde *çatışma*, alanda sahip olunan konumları ve çıkarları korumak için ortaya çıkan doğal bir durumdur.[60] Güzel Sanatlar Fakültelerinde söz konusu sanatların *geleneksel* çatısı altında verilmesi, bir dönem *geleneksel el sanatı* olarak kabul edilmesi alandaki çatışmanın ve bu sanatlara bakışın önemli bir yansımasıdır. Nitekim Türk-İslam sanatları, diğer sanat dallarındaki sanatçılar, akademisyenler ve toplumun çeşitli kesimleri tarafından zanaat olarak görülmesi, çağdaş olmaması, mazide kalması gibi gerekçelerle ötelenmiştir. 1936'da Türk-İslam sanatlarının Akademi'ye bağlanmasının ardından burada kabul görmediği ve Akademi dışında tutulduğu bilinmektedir.[61] Katılımcılarla görüşmelerimizde bu durumun ilerleyen yıllarda da pek değişmediği görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu 1980'lerden sonra üniversitelerde Türk-İslam sanatlarına yönelik olumsuz bakışın devam ettiğini söylemişlerdir.

> **K5:** "Güzel Sanatlar müessesesi içinde bulunan hocalar, 'Böyle modern bir fakültede bu sanatların ne işi var. Artık müzelik olmuş bir sanat... Bizim fakülteye yakışmıyor bunlar.' şeklinde daha da ileriye giderek çok mücadele verdiler." (1960'lar).
>
> **K3:** "Zaten Mimar Sinan Üniversitesi kurulduğunda da üç bölüm varmış ana mevcu-

[55] F. Çiçek Derman, "Tezhip", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2012).

[56] Faruk Taşkale, "Medresetü'l-Hattâtîn'den Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'ne", *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi* 2 (2020), 145.

[57] "Hikmet Barutçugil Detaylı Özgeçmiş" (Erişim 21 Aralık 2025).

[58] "Alparslan Babaoğlu", *Klasik Türk Sanatları Vakfı* (Erişim 21 Aralık 2025).

[59] Ülker, *Kültür ve Din*, 85.

[60] Bourdieu - Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, 82.

[61] Derman, *Türk Tezyinatını Canlandıran Adam*, 17.

> diyetinde; resim, heykel ve geleneksel sanatlar... Fakat hiçbir zaman biz kendi öz sanatımıza değer vermediğimizden dolayı da binada hep böyle çok önemsiz bir bölüm olarak görülüyordu. Hatta kazanamayanlar, 'Biz geleneksel okuyalım. Orada kendimizi de geliştirelim. Sonra bir daha bölüm yarı sınavlarına girelim. Başka bir bölüme geçeriz.' diyorlardı." (1980'ler).

Bazı katılımcılar söz konusu olumsuz tavrın zamanla değiştiğini ve azaldığını ifade etmişlerdir.

> **K2:** "Saldırganlıklar azaldı. Bakış açıları değişmese bile belki de suskunluk dönemine girdiler. Çünkü bu sanatlarla ilgili sanatçılar arttı, ilgilenenler arttı. Halktan, toplumdan bu geleneksel sanatlarımıza ilgi giderek artan bir ivmeyle hızlandığı için tam olarak şiddetle karşı çıkamıyorlar." (1970'ler).

Mimar Sinan Üniversitesi'nde Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü haricinde, akademi dışından kursiyerlerin katılabildiği iki yıllık, sertifikalı tezhip-minyatür kursları düzenlenmiştir. Katılımcılarımızdan K1'in ifadesine göre, bu kurslar için Topkapı Sarayı Nakışhanesinin başında olan Cahide Keskiner'e müracaat edilmiştir.

Hüsn-i hat, 1976 yılında Yüksek İslam Enstitülerinin eğitim müfredatına haftada iki saatlik bir ders olarak dahil edilmiştir. Böylece hüsn-i hattın Güzel Sanatlar Akademisi dışında ilk kez yükseköğretim düzeyinde başka bir kurumda yer aldığı görülmektedir. 1981'deki üniversite reformundan sonra, Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesiyle hüsn-i hat dersi seçmeli olarak müfredatta yer almaya devam etmiştir.[62] Katılımcılarımızdan Muhittin Serin, bu dersin müfredatı için kendisine başvurulduğunu ve ardından İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne hüsn-i hat hocası olarak davet edildiğini belirtmiştir.[63] Hüseyin Öksüz ise bu ders için Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne davet edildiğini, İlahiyat Fakültesine dönüştürüldüğünde de bu derslerin devam ettiğini söylemiştir. [64]

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde 1990'lı yıllarda öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim kapsamında hüsn-i hat, tezhip gibi sanatların kursları düzenlenmiştir. Üç haftalık planlanan bu kurslar öğretmenler için tanıtıcı mahiyette olmuştur. Gençlerle birebir temasta bulunan öğretmenlere yönelik böyle bir faaliyet söz konusu sanatların bilinirliğinin artmasında rol oynamıştır.

> **K6:** "Bir de şu var hatırladığım; Millî Eğitim Bakanlığı'nın Hizmet İçi Eğitim Kursları... Bu da zannediyorum ilk 1990 yılında başladı. Öğretmenlere yönelik hat kursuyla başladı, daha sonra tezhip filan da yapıldı zannediyorum. Belli merkezlerde üç hafta süreyle talep eden öğretmenlere yönelik... (...) Bu bir tanıtım mahiyeti taşıyordu. Öğretmenler biliyorsunuz gençlerle baş başa oldukları için çalıştıkları okullarda bu sanat-

[62] Muhittin Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller ve Tâkipçileri* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2019), 2/804.

[63] Muhittin Serin ile 25.07.2024 tarihli görüşme.

[64] Hüseyin Öksüz ile 24.01.2024 tarihli görüşme.

> ları gençlere tanıtması açısından çok önemli oldu. Kurslara gelen öğretmenlerden devam edip sanatkâr olanlar da oldu. Bu kursların da çok önemli katkıları olduğunu düşünüyorum." (1980'ler).

Türk-İslam sanatlarının tanınmasında ve bu sanatlara ilginin artmasında belediyelerin açtığı kursların da katkısı olmuştur. Özellikle 1996 yılında açılan İSMEK bu yöndeki kursların başlangıcını temsil etmektedir. Katılımcıların tamamı, söz konusu sanatların yaygınlaşmasında belediye kurslarının önemli bir rolü olduğuna ifade etmişlerdir.

Belediye bünyesinde Türk-İslam sanatlarına dair kurslar ve sergiler açılması siyasi ideoloji ile ilişkilendirilmiştir. Katılımcılar muhafazakâr, din ve gelenek vurgusu yapan siyasi yöneticilerin söz konusu sanatların tanınmasında ve yaygınlaşmasında rolü olduğunu ifade etmişlerdir.

> **K4:** "Sonra 1990'lı yıllarda belediyelerdeki kültürel dönüşümün, idarenin el değiştirmesiyle, zihniyet değişimiyle birlikte... İlk Üsküdar Belediyesi'nde başladı, sonra diğerleri... Altunizade Kültür Merkezi ilktir bu konuda. Orada bizim sanatlarımızın icra edildiği kurslar düzenlendi." (1970'ler).

> **K14: "**Aslında belli belediyelerin muhafazakâr insanların eline geçmesiyle, onların destekleriyle bu sanatlar kendine biraz daha yol buldu. Daha rahat sergilenme alanları... Belediyelerin açtığı tek tük kurslar..." (1980'ler).

İstanbul'daki belediye faaliyetlerinin yanı sıra 1990'larda Konya'daki belediye faaliyetleri de Türk-İslam sanatları için önem taşımaktadır. Konya'daki sanat ortamı hakkında görüşlerini dinlediğimiz Abdurrahman Depeler, Selçuklu Belediye Başkanı'nın 1990'larda düzenlediği sergilerin bu sanatların tanınmasında ve iş adamlarını eser satın almaya teşvik etmesinde önemli rolü olduğunu belirtmiştir. Konya'daki iş adamları arasında sanat ve yazı kültürünün o dönemde oluşmaya başladığını ifade etmiştir.[65]

Kültür Bakanlığı dışında diğer kamu kurumları da yayın faaliyetlerinde Türk-İslam sanatlarına yer vermişlerdir. 1940'lardan itibaren bugünkü ismiyle Millî Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Akademisi, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi çeşitli kamu kuruluşlarının yayınlarında söz konusu sanatlar hakkında birtakım eserler yayımlanmıştır. Katılımcılar bu yayınlar arasında özellikle *Kalem Güzeli* adlı eserin önemli olduğunu işaret etmişlerdir.

> **K16:** "Yayın sadece tek bir kitap vardı, Bedrettin Yazır'ın hazırladığı ve Uğur Derman'ın da neşrettirdiği... Diyanet'in neşrettiği bir Kalem Güzeli kitabı vardı. Hakikaten 3 ciltlik muhteşem bir kitap... Araştırma yapanlar için de ideal bir kaynak. Bir tek o vardı." (1980'ler).

Türk-İslam sanatlarıyla ilgili yayın faaliyetlerine bakıldığında, erken dönemlerde çok sınırlı olmakla beraber, yayınevlerinin geçen yıllar içerisinde bu sanatlara daha fazla yer

[65] Abdurrahman Depeler ile 25.01.2024 tarihli görüşmeden alınmıştır.

vermeye başladığı görülmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet döneminde *sanat alanı* modernleşme politikaları gereği Batılı sanatlar ekseninde şekillendirilmiştir. Bunun neticesinde Türk-İslam sanatları, yalnızca müzelik değeri haiz, hatta toplumun bir kesimi tarafından sanat değil zanaat olarak kabul gören bir bakışla, alan içerisinde oldukça zayıf bir konumda değerlendirilmiştir. Bu durum Batılı sanatların ve Türk-İslam sanatlarının konumları arasında sanat alanı içinde bir mücadelenin varlığını göstermektedir. Çok partili dönemden itibaren sağ ideolojideki hükümetlerin geleneğe, milli ve dinî temalara vurgu yapmaları Türk-İslam sanatlarının alandaki görünürlüğünü artırmaya başlamıştır.

Katılımcılar 1980 sonrası politikalar ve ekonomik gelişmeler ile özel sektörün bu alandaki desteği arasında ilişki kurmuştur. Bu duruma göre Özal dönemi politikaları ve ekonomisi Türk-İslam sanatlarının iş adamları ve koleksiyonerler tarafından desteklenmesine imkân tanımıştır. Nitekim Türkiye'de bu dönemde genel anlamda bir sanat piyasasının oluşmaya başladığı görülmektedir. Sanat alanında *ekonomik sermaye*nin bu şekilde konumlanması, dönemin milli kültür politikalarıyla birlikte değerlendirildiğinde Türk-İslam sanatlarının alandaki görünürlüğünün artmasına ve bu sanatlara yönelik talep oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde söz konusu sanatlara ilginin artmasındaki bir diğer faktör dış politikalar neticesinde sanat alanında uluslararası temasların artmasıdır. Özellikle Arap dünyası ile ilişkiler yurt içinde ve yurt dışındaki sergi ve yarışmaları daha fazla görünür hâle getirmiştir.

Katılımcılar Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde ve bilinirliğinin artmasında bakanlıklar ve belediyeler nezdinde düzenlenen kursların, üniversitelerde açılan bölümlerin rolü olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim Bourdieu düşüncesinde de ifade edildiği üzere *habitus*un aktarımı ve *kültürel sermaye*nin kazanımı okul içi ve okul dışı eğitimle meydana gelmektedir. Yüzyıllar boyunca usta-çırak yöntemiyle aktarılan Türk-İslam sanatları, bu yöntemin yanı sıra devlet desteğiyle çeşitli yerlerde düzenlenen kurslarla ve akademi bünyesinde aktarılmaya devam etmiştir. Bu durum söz konusu sanatlara dair kültürün aktarımında önemli rol oynamıştır. Türk-İslam sanatlarının akademik bir konum elde etmesi, alana hâkim görünen Batılı sanatlar ve sanatçılar nezdinde kolay kabul görmemiştir. Katılımcıların çoğu Cumhuriyetin erken döneminden itibaren görülen bu olumsuz tutumun sonraki yıllarda da devam ettiğini ifade etmişlerdir. Buna rağmen Türk-İslam sanatlarının giderek yaygınlaşan eğitimi, Türk-İslam sanatlarının alanda sahip olduğu konumu olumlu yönde etkilemiştir. Türk-İslam sanatlarına yönelik devlet tarafından yürütülen faaliyetlere baktığımızda, hüsn-i hat ve tezhip sanatlarına daha fazla alan açılırken ebru sanatıyla ilgili faaliyetlerin daha sınırlı kaldığı görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre Türk-İslam sanatlarının sürdürülmesinde ve bilinirliğinin artmasında kültürel sermayenin ağırlıklı rolü vardır. Bourdieu düşüncesinde, sanat alanında kültürel sermayenin ekonomik sermayeden daha etkin olmasıyla bu durum

örtüşmektedir. Nitekim bu sanatlarla ilgili belli bir kültürel sermayeye sahip kişilerin ekonomik sermaye sahiplerini ve çeşitli yetkileri söz konusu sanatların aktarılmasına ve tanınmasına yönlendirdiği görülmüştür.

Kaynakça

Aldemir, Ayşe. *1850-1950 Yılları Arasında Türk Kitap Sanatları*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.

Altıntaş, Muhammet. *Mürekkepten Noktaya: Cumhuriyet Türkiye'sinde Hat ve Hattat*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

Antmen, Ahu. "Modernizm Peşinde: Sanatın Yüz Yılı". *Cumhuriyet: Asırlık Bir Muhasebe*. 271-314. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.

Balçık, Mustafa. *Kültür Bakanlığı'nın Cumhuriyet Dönemi Teşkilatlanma Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Bek, Güler. *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Bourdieu, Pierre. *Genel Sosyoloji: Collège de France Dersleri (1981-1983)*. çev. Zuhal Emirosmanoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Bourdieu, Pierre. "Peki Ama 'Yaratıcıları' Kim Yarattı?" çev. Filiz Öztürk vd. *Sosyoloji Meseleleri*. 239-254. Ankara: Heretik Yayınları, 2. Basım, 2016.

Bourdieu, Pierre. *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. çev. Necmettin Kamil Sevil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, 2006.

Bourdieu, Pierre. *Sosyoloji Meseleleri*. çev. Filiz Öztürk vd. Ankara: Heretik Yayınları, 2. Basım, 2016.

Bourdieu, Pierre - Passeron, Jean-Claude. *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. çev. Aslı Sümer vd. Ankara: Heretik Yayınları, 2015.

Bourdieu, Pierre - Wacquant, Loïc J. D. *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Basım, 2014.

Creswell, John W. *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Mesut Bütün. Ankara: Eğiten Kitap, 3. Basım, 2017.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 8. Basım, 2025.

Dağlı, Orhan. *Nakkâş Kimliği İle Semih İrteş (1970-2023)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Danko, Dagmar. *Sanat Sosyolojisi*. çev. Nesibe Zeynep Arslanoğlu. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2024.

Derman, F. Çiçek. *Müzehhip Muhsin Demironat: 1907-1983*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2024.

Derman, F. Çiçek. *Rikkat Kunt Hoca Hanım: 1903-1986*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2. Basım, 2015.

Derman, F. Çiçek. "Tezhip". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2012. Erişim 12 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/tezhip

Derman, F. Çiçek. *Türk Tezyinatını Canlandıran Adam: Feyzullah Dayıgil 1910-1949*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2021.

Derman, M. Uğur. "Medresetü'l-Hattâtîn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/medresetul-hattatin

Derman, M. Uğur. *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2. Basım, 2016.

Derman, M. Uğur. "Türk Hat San'atını Yaşatmalıyız". *Birinci Millî Kültür Şûrası (23-27 Ekim 1982): Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri-Kişisel Bildiriler (1-24 Ekim 1982)*. 379-382. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

Eriş, Muin N. *Hat Sanatında Vazifeli Bir Hattat: Hamid Aytaç*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, 2011.

Heinich, Nathalie. *Sanat Sosyolojisi*. çev. Turgut Arnas. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013.

İrteş, Semih. "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Tezyinatı". *İSMEK El Sanatları Dergisi* 17 (2014), 6-15.

Kanat, Gürkan. *Soğuk Savaş Döneminde İdeolojik Bir Akım: Tarihsel, İdeolojik ve Siyasal Boyutu ile Türk İslam Sentezi*. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Kasalı, Başak Katrancı. "Menderes Dönemi Hükümet Programlarında Sanatın Yeri: 1950-1960 Arası Kısa Dönem Analizi". *Sanat Tarihi Dergisi* 24/2 (2015), 161-174.

Koçak, Orhan. "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*. 2/370-418. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Basım, 2009.

Narmanlı, Faruk. *Cumhuriyet'e Geçiş Döneminde Hat Sanatı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.

Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2. Basım, 2018.

Serin, Muhittin. *Hat Sanatı Târihi: Ekoller ve Tâkipçileri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2019.

Soykan, Ömer Naci. *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2. Basım, 2021.

Taşkale, Faruk. "Medresetü'l-Hattâtîn'den Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'ne". *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi* 2 (2020), 140-147.

Tatlıcan, Ümit - Çeğin, Güney. "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 303-366. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2014.

Uylaş, Samih. *Türkiye Cumhuriyet Dönemi Sosyal ve Siyasal Değişimin Hat Sanatı Üzerindeki Etkileri (1923-2020)*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Ülker, Osman. *Kültür ve Din: Türkiye'de Sanat Alanının Üretimi (1923-1980)*. İstanbul: Matbu Kitap, 2022.

Ülker, Osman. "Türkiye'nin Kültür ve Sanat Kronolojisi". *Türkiye'nin Yüz Yılı: Kültür ve Sanat*. 203-213. İstanbul: Nokta Yayınları2023, 2023.

2. Millî Kültür Şûrası: Görüşmeler ve Sonuç Bildirisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Klasik Türk Sanatları Vakfı. "Alparslan Babaoğlu". Erişim 21 Aralık 2025. https://www.ktsv.com.tr

Resmî Gazete 7523. "Başbakan Adnan Menderes Tarafından 2/5/1950 Tarihinde Kamutay'da Okunan Hükümetin Programı" (03 Haziran 1950).

"Görsel Sanatlar Komisyonu". *III. Millî Kültür Şûrası 03-05 Mart 2017: Şûra Kitabı*. 171-184. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.

"Hikmet Barutçugil Detaylı Özgeçmiş". Erişim 21 Aralık 2025. https://www.ebristan.com/destek/detayli_cv_tr.pdf

"II. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)". *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. 9/7205-7394. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013.

"IV. Demirel Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)". *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. 6/4591-4936. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013.

Milli Kültür: Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2. Basım, 1984.

Türk Süsleme Sanatları: Çini, Minyatür, Ebru, Hüsnü Hat, Tezhip. APA Ofset Basımevi, ts.

"Türk Süsleme Sanatları Komisyon Raporu". *Birinci Millî Kültür Şûrâsı (23-27 Ekim 1982): Komisyon Raporları*. 41-44. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

"V. Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)". *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. 6/5087-5390. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013.

The Role of State Policies and Public Institutions in the Preservation of Turkish Islamic Arts during the Republican Period: The Case of Calligraphy, Illumination, and Marbling

Extended Abstract

The aim of this study is to examine, from a sociological perspective, the role of state policies and public institutions in the preservation, increasing recognition, and dissemination of Turkish-Islamic arts from the proclamation of the Republic until the year 2000, in light of the literature and within the framework of the experiences and narratives of artists practicing these arts. As a result of modernization-oriented policies implemented during the Republican period, the field of art was shaped primarily within the framework of Western arts. This situation led to the marginalization of Turkish-Islamic arts within the artistic field and their perception as outdated forms with little future potential. However, today these arts have gained greater visibility and prevalence. Therefore, this study is motivated by the question of how state policies and the activities of public institutions before 2000 contributed to the preservation, recognition, and dissemination of Turkish-Islamic arts.

The theoretical framework of the study is based on Pierre Bourdieu's concept of the artistic field. According to this approach, alongside the artwork and the artist, other social actors contributing to artistic production are also integral parts of the field. State policies and, accordingly, public institutions play a significant role in the preservation and visibility of art. The construction of an art field centered on Western arts in the early Republican period influenced the position of Turkish-Islamic arts in subsequent years. This situation reflects Bourdieu's concept of conflict within the field. Furthermore, cultural, economic, and social capital emerge as key factors in the transmission and sustainability of art.

In this study, a qualitative research method and a phenomenological design were employed in order to evaluate the condition of Turkish-Islamic arts during the Republican period through shared data derived from the experiences of artists engaged in these arts. The study group consists of 21 artists who began learning and practicing calligraphy (husn-i khatt), illumination (tezhip), and marbling (ebru) between 1960 and 1990. In-depth interviews were conducted using semi-structured questions. The data obtained from the interviews were analyzed using the MAXQDA software, through which themes and categories were identified. In addition to qualitative data, document analysis was conducted through literature and archival research on government policies. The impact of state policies and public institutions prior to 1960 on the continuity of Turkish-Islamic arts was examined based on these sources, and the findings were further supported by consultations with experts in the field. The findings of this study are consistent with those of Altıntaş and Uylaş regarding the role of Özal-era policies, IRCICA, and İSMEK activities in the increase of interest in calligraphy after the 1980s. Due to the limited number of qualitative studies in the literature on the arts of illumination and marbling, this research makes an original contribution to the field.

According to the research findings, state policies played a direct and indirect role in the continuation of Turkish-Islamic arts during the Republican era and in the increasing

interest in these arts in subsequent years. Based on data obtained from interviews with participants and relevant literature, it is observed that interest in Turkish-Islamic arts began to increase from the 1980s onwards. The increased emphasis on national and spiritual elements from the multi-party period, particularly the discourses of national culture and Turkish-Islamic synthesis that appeared in political statements and guided policies in the 1980s, ensured the inclusion of Turkish-Islamic arts in various state-led activities. The National Culture Councils, held twice in the 1980s, and the National Culture Special Expert Commission established within the framework of the Fifth Five-Year Development Plan are among these activities. In these studies organized under the scope of national culture, special commissions were formed for Turkish-Islamic arts. The reports of these commissions included assessments of the current state of Turkish-Islamic arts, their neglect, and suggestions on what should be done to develop and disseminate them.

Participants associated the increasing interest in Turkish-Islamic arts with the policies and economic developments of the Turgut Özal era in the 1980s, as well as with the support of the private sector. Economic policies during this period facilitated the growth of the private sector, leading to greater visibility of business figures in the art field through their economic capital. From this period onwards, there was a noticeable increase in collecting, auction activities, and art galleries. This dynamism in the art field, combined with national cultural policies, created a favorable environment for business interest in Turkish-Islamic arts. Additionally, these economic policies enabled an increase in foundation and association activities related to these arts. Rising prosperity and the development of tourism allowed foundations and associations to establish exhibition spaces in Istanbul, particularly in touristic areas, to promote Turkish-Islamic arts. Participants cited the Istanbul Arts Bazaar and activities at Caferağa Madrasa as examples. These developments were indirectly influenced by state policies and contributed to the recognition of these arts. Furthermore, foreign policy initiatives also increased interest in these arts. In particular, relations with the Arab world, the activities of IRCICA in Turkey, and Arab interest in Turkish calligraphers contributed to a broader interest in related art forms. All these factors enabled Turkish-Islamic arts to take a more active role within the artistic field and to gain a presence in the art market.

The findings also indicate that educational activities carried out in various public institutions played a significant role in increasing the recognition and dissemination of Turkish-Islamic arts and in transmitting their cultural heritage. According to Bourdieu, both formal and informal education play a central role in the transmission of culture and the habitus necessary for participation in a field. Key public institutions providing education in Turkish-Islamic arts include university departments of Traditional Turkish Arts, faculties of theology, the Ministry of Culture, the Ministry of National Education, and municipal courses. These activities show that calligraphy and illumination are more prominently represented in academic settings, while the transmission of marbling art is largely sustained through courses. These institutional efforts demonstrate that actors possessing cultural and social capital direct existing economic capital and institutional authority toward the transmission and promotion of Turkish-Islamic arts.

The findings further reveal that ideological approaches play a decisive role in activities

related to Turkish-Islamic arts. Participants emphasized that the rise of conservative municipal administrations led to an increase in courses and activities related to these arts, establishing a direct relationship between political ideology and support for the arts. The role of ideology is also evident in the attitudes of other artistic disciplines toward Turkish-Islamic arts within academia. Although these arts were incorporated into academic institutions during the early Republican period, they were not fully accepted within the academic and artistic fields. While this attitude has partially changed over time, it still persists. This situation highlights the role of the traditional-modern dichotomy and ideological positions in conflicts within the artistic field.

In conclusion, this study contributes to the literature by examining the transformation of Turkish-Islamic arts from the establishment of the Republic until 2000 within the framework of state policies and institutional structures from a sociological perspective.

Keywords: Sociology, Sociology of Art, Turkish-Islamic Arts, Republican Period, Cultural Policies, Public Institutions, Traditional Arts.